

OPRECHTE DEELNEMING

WERKMAP LEERLINGENPARTICIPATIE
VOOR ALLE KINDEREN VAN DE BASISCHOOL

VZW DOEDÈSKADÈN & KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT

OPRECHTE DEELNEMING

**WERKMAP LEERLINGENPARTICIPATIE
VOOR ALLE KINDEREN VAN DE BASISCHOOL**

ISBN-nummer: **9789077021163**

Derde herwerkte druk maart 2009

Auteurs: **Jan Van Dijck (vzw Doedèskadèn) en Hilde Cnudde (Kinderrechtencommissariaat)**

Een uitgave van: **Kinderrechtencommissariaat en vzw Doedèskadèn**

Verantwoordelijke uitgever: **Ankie Vandekerckhove, kinderrechtencommissaris, Leuvenseweg 86, 1000 Brussel.**

Copywriting: **Mark Van Bogaert**

Illustraties: **Véro Beauprez**

Vormgeving: **Artefact, Leuven**

Druk: **Arteprint, Brussel**

Met steun van de Vlaamse Overheid.

©collectief bezit. Er is maar vooruitgang als vruchten van samenwerking collectief bezit worden. Alles uit deze werkmapp mag dan ook vrij worden afgeschreven, gekopieerd, doorverteld, ja zelfs op microfilm gezet, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever, maar wel graag met bronvermelding.

Oprecht deelnemen Oprechte participatie

Deze werkmap is het resultaat van een jarenlang 'participatieproces'.

Het is onbegonnen werk om iedereen te vermelden die eraan meewerkte, erover meedacht, meepraatte, meebesliste. We hadden klankborden, verbetergroepen, vergaderingen. En net als participatie op school is de derde bijgewerkte druk van deze map het resultaat van een groeiproces.

Dat proces startte in 2002 in dertig Vlaamse basisscholen uit de verschillende onderwijsnetten. Hun betrokkenheid bij en hun oprechte deelname aan het schoolparticipatieproject van het Kinderrechtencommissariaat was hartverwarmend. We bedanken alle kinderen, leerkrachten, directies, ouders en andere betrokkenen voor hun inzet. Jullie ideeën, suggesties en kritische noten vanuit je dagelijkse klas- en schoolpraktijk waren een belangrijke inspiratiebron.

Vandaag is de map een begrip geworden en vonden de methodieken hun weg niet alleen naar heel wat basisscholen, maar ook naar secundaire scholen en naar mensen en organisaties die in scholen actief en participatief willen zijn.

Participatie staat nooit stil. Elke dag zijn er nieuwe ervaringen. Meer dan ooit proberen scholen leerlingen, leerkrachten en ouders intens te betrekken bij wat er op school gebeurt. Leerkrachten betrekken hun leerlingen bij verschillende leerinhouden. Leerlingen werken en denken mee rond thema's als milieu, burgerschap of mobiliteit en brengen zelf nieuwe onderwerpen aan. Allemaal delen ze hun nieuwe ervaringen graag met jou.

Participatie gaat over veel meer dan structuren zoals leerlingenraden. Daarom schrijft deze map geen participatie 'volgens het boekje'. Ze wil vooral inspireren en handvatten aanreiken. Je kunt er op verschillende momenten uit putten. Voor kleine of grote toepassingen. Om een structuur op te zetten of om in de klas een kleine ingreep te doen. Elke school weegt best af hoe ze het aangereikte materiaal aanwendt om het eigen pedagogische project en de doelstellingen uit de leerplannen te realiseren.

Wissel je je eigen ervaringen graag uit met die van andere scholen? Of wil je graag toelichting bij bepaalde methodieken? Daarvoor is er het netoverschrijdende project *Forum Leerlingenparticipatie*, een begeleidingsproject waarbij de pedagogische begeleidingsdiensten van GO!, het Katholieke Onderwijs (PBDKO), OVSG en Provinciaal Onderwijs Vlaanderen samenwerken om de leerlingenparticipatie op school te bevorderen en te ondersteunen. Elk schooljaar verzorgt het Forum verschillende sessies over leerlingenparticipatie. Voor verdere begeleiding kun je terecht bij je neteigen begeleidingsdienst. Voor specifieke vorming en ondersteuning op maat kun je ook terecht bij de vzw Doedèskadèn.

We hopen dat de map voor jou een werkinstrument wordt. Signaleer ons gerust je commentaar, je nuttige tips en je eigen praktijkervaringen. Dan blijft de map groeien en inspelen op creatieve processen, ook bij jou op school.

Veel succes ermee.

En veel participatieplezier,

Kinderrechtencommissariaat

Ankie Vandekerckhove
Kinderrechtencommissaris

Doedèskadèn vzw

Caroline Van den Bossche
Voorzitter

VSK

Jeff Bortels
Voorzitter

De pedagogische begeleidingsdiensten van:

GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap

Lut Stroobants
Adviseur- coördinator
Pedagogische begeleidingsdienst

Katholiek Onderwijs

Gaby Tersago
Directeur van de
Pedagogische Begeleidingsdienst (PBDKO)

Onderwijssecretariaat voor Steden en Gemeenten van de Vlaamse Gemeenschap (OVSG)

Bob Loisen
Directeur Pedagogisch beleid

Provinciaal Onderwijs Vlaanderen (POV)

Patrick Weyn
Directeur POV

INHOUD

SAMEN SCHOOL MAKEN

HOOFDSTUK 1	WAAROM PARTICIPATIE?	10
	PARTICIPATIE HOORT BIJ ELKE RELATIE	11
	PARTICIPATIE HOORT BIJ DEMOCRATISCH SAMENLEVEN	15
	MOGEN PARTICIPEREN IS EEN MENSENRECHT	17
HOOFDSTUK 2	PARTICIPATIE: ENKELE PUZZELSTUKKEN IN KAART GEBRACHT	22
	WIE GEEFT DE AANZET?	22
	HOEVER TREK JE HET OPEN?	23
	WAAR GAAT HET EIGENLIJK OVER EN HOEVER WIL JE GAAN?	26
	Waarover wil je het hebben?	
	Welk thema of gespreksonderwerp?	
	Hoever wil je gaan?	
	Wat is je uiteindelijke doel?	
	Hoe betrokken is iedereen?	
	Op welk moment betrekken we de leerlingen?	
	WIE DOET ER MEE?	34
	De leerlingen	
	Het schoolpersoneel	
	Ouders en anderen	
	WERKEN OP KLAS- OF SCHOOLNIVEAU?	37
	WAT GEBEURT ER BIJ PARTICIPATIE?	38
	WAARMEE REKENING HOUDEN?	40
	Hoeveel keer werk je samen?	
	Wat doe je op zo'n bijeenkomst?	
	Sluit alles aan bij de eigenheid van de leerlingen?	
	Wanneer kom je het best samen?	
	Hoeveel tijd laat je tussen de samenkomsten?	
	Hoelang duurt het traject?	
	Flexibiliteit	
	Moeten de leerlingen meedoen?	
	WAAROM AL DIE VRAGEN?	43

HOOFDSTUK 3 PARTICIPATIE: EN NU AAN DE SLAG	48
INFORMEREN OVER OPZET EN VERLOOP	49
De leerlingen informeren over het opzet en verloop	
Tips	
IDEEËN, KNELPUNTEN EN SUGGESTIES VERZAMELEN	54
Peilen bij de leerlingen	
Tips	
Vragen stellen	
Modereren	
Valkuilen	
PRIORITEITEN BEPALEN	62
Welke thema's vinden de leerlingen het belangrijkste?	
Hoeveel thema's houden we over?	
Een gestructureerd klasgesprek	
Voorkeurlijsten maken in kleine groepjes	
Samen met de leerlingen een manier van werken bepalen	
Tips	
MEER INFORMATIE INWINNEN OVER HAALBAARHEID	67
Wat moeten we nog meer weten?	
Tips	
DE MENING EN HET ADVIES VAN ANDEREN VRAGEN, IN EN BUITEN DE SCHOOL	71
De mening en het advies van leerlingen uit andere klassen	
De mening en het advies van het schoolpersoneel	
Leerlingen in gesprek met de directeur	
Bespreking op de personeelsvergadering	
Schriftelijk reageren	
Samenkomst met betrokkenen	
Tips	
SAMEN BESLISSEN	76
De haalbaarheidstoets leidt tot een beslissing	
Je beslissingen en afspraken bekendmaken	
Tip	
DE BESLISSING UITVOEREN	78
De leerlingen als uitvoeringspartners	
Wat doen de volwassenen en wat doen de kinderen?	
Realisaties bekendmaken	
Tips	
OPVOLGEN EN EVALUEREN	81
De uitvoering opvolgen	
Evalueren	
Bepalen wat en waarover je wilt evalueren en hoever je wilt gaan	
Evalueren met de leerlingen	
Evalueren met het leerkrachtenteam	
Tips	

HOOFDSTUK 4 PARTICIPATIE: VORMEN VAN OVERLEG	88
GEORGANISEERDE OVERLEGVORMEN	88
Gemengde werkgroep	
Klankbordgroep	
Verbetergroep	
Kringgesprek	
Leerlingenraad	
EEN AFGEROND GEHEEL?	103
De vorm die het best past	
Een constante zorg	
NUTTIGE ADRESSEN	105
BIJLAGE	
METHODIEKFICHES EN TEKENINGEN:	
Oprechte Deelneming. Participatie voor klein en groot.	
Fiche 1: Overzicht overlegvormen en totaaloverzicht methodieken	
Participatie voor klein en groot	
Participatie voor gewoon en buitengewoon onderwijs	
Fiche 2: Het organigram	
Fiche 3: Tekeningen maken	
Fiche 4: Fotojacht	
Fiche 5: Meningsuitdrukking via figuren	
Fiche 6: De ideeënbus, klasbus	
Fiche 7: Het Grote Groene Envelopmoment	
Fiche 8: Dobbelen en kaartjes invullen	
Fiche 9: Afzonderlijke tekeningen van de stappen om zelf een tijdslijn te maken	
Fiche 10: Detectivespel	
Fiche 11: Detectiveschrift	
Fiche 12: Placemat	
Fiche 13: 'Dit kan anders'-prikkers	
Fiche 14: Kleine methodieken	
Fiche 15: De exploratieroos	
Fiche 16: Schoolraad	
Fiche 17: Evaluatiemethodieken	
Fiche 18: Tekening leeg klascharter (A3)	
Fiche 19: Inkleurposter (A3)	

SAMEN SCHOOL MAKEN

Samen maken we de school. Dat is het uitgangspunt van participatie en van deze werkmap. En 'samen', dat wil zeggen: met leerlingen, leerkrachten, directie, ander personeel, ouders en inrichtende macht.

Vind je dat we nu open deuren intrappen? Klinkt het alleen maar vanzelfsprekend? Is het bij jou op school al lang niet meer zo dat directie en leerkrachten het karakter van de hele school bepalen? Zijn het bij jou op school al lang de kinderen die de school elk jaar weer nieuw leven inblazen?

Of kun je je voorstellen dat de leerlingen een groter aandeel krijgen in de organisatie van wat er op je school gebeurt? Dat ze meer de sfeer op school bepalen?

Deze werkmap laat je zien waar je nu al participatief bezig bent. Want zeker op klasniveau is het basisonderwijs dé voorloper in leerlingenparticipatie. Maar de map biedt meer: een uitdaging en handvatten om verder te gaan. Om druppelsgewijs samen school te maken. Om samen te leren van elkaar en met elkaar rekening te houden.

Het wordt een breed wandelparcours met algemene informatie over leerlingenparticipatie. Maar ook en vooral met *praktijkgerichte* informatie en bruikbare aanknopingspunten om in je klas of school aan de slag te gaan. Natuurlijk kun je leerlingenparticipatie op verschillende manieren uitwerken. Participatie kan zich afspelen op verschillende niveaus en terreinen, het neemt heel verschillende vormen aan. De inspirerende anekdotes en methodieken laten je zien dat er veel meer dan één parcours of procedure mogelijk is. De map schrijft geen participatie 'volgens het boekje' voor, maar inspireert.

Gebundelde ervaringsbronnen

De map is gebaseerd op de ervaringen van verschillende scholen die meewerkten aan het schoolparticipatieproject van het Kinderrechtencommissariaat of aan de begeleidingen van het ondertussen opgeheven Steunpunt Leerlingenparticipatie. Leerlingen, leerkrachten en directie van deze scholen komen in de map rechtstreeks – geciteerd – én onrechtstreeks aan bod (zij het onder fictieve namen).

Hoe deze map opgebouwd is?

Je werkmap bestaat uit twee delen: een praktijkgerichte informatiebrochure en een tiental methodiekfiches en bijhorende tekeningen.

De **informatiebrochure** neemt je mee doorheen vier hoofdstukken.

Het eerste hoofdstuk geeft aan waar leerlingenparticipatie over gaat en staat stil bij de vraag 'waar dat nu eigenlijk goed voor is'.

Hoofdstuk 2 vertrekt van belangrijke vragen die je je als leerkracht kunt stellen vóór je start met een participatie-initiatief of tijdens het participatieproces zelf.

Hoofdstuk 3 omschrijft mogelijke stappen die je samen met de leerlingen kunt doorlopen in een participatie-initiatief op klas- of schoolniveau. Bij de stappen lichten we verschillende methodieken toe die leerkrachten in de praktijk gebruiken.

Ten slotte rondt hoofdstuk 4 af met concrete overlegvormen.

De **methodiekfiches** laten je concreet zien hoe je bepaalde methodieken participatief gebruikt.

Een werkinstrument

We hopen dat de map voor jou een werkinstrument wordt.

Eenzijds om je eigen 'ontwerp' van vormen van participatie op maat van jouw klas of school uit te distilleren. Het ontwerp dat het best aansluit bij jouw klas, jouw leerlingen, jouw collega's, je huidige schoolklimaat.

Anderzijds om er op verschillende momenten opnieuw in op zoek te gaan naar praktijkgerichte handvatten.

Misschien legde je in participatief werken al een langer ervaringsparcours af? Vind je het werkmateriaal te praktisch en te veel gesneden koek? We maakten een evenwichts-oefening tussen de behoeften van leerkrachten met veel en weinig ervaring: niemand onderschatten en voor iedereen genoeg handvatten aanbieden.

Deze werkmap is een groeiproces, en natuurlijk moet ze nog verder groeien. Ervaringen veranderen voortdurend, we leren continu bij. Signaleer dus gerust je commentaren, je nuttige tips en je praktijkervaringen aan het Kinderrechtencommissariaat. We houden er graag rekening mee.

Net als de map moet ook participatie groeien: elke school geeft op haar eigen ritme vorm aan participatie. Dat vraagt tijd. Tijd die achteraf zeker rendeert. Tijd waardoor je wellicht heel wat taken op termijn niet meer alleen hoeft te doen.

Alvast veel participatieplezier.

Hoe zag het schoolparticipatieproject eruit?

In het schooljaar 2001-2002 zette het Kinderrechtencommissariaat een schoolparticipatieproject op in Vlaamse basisscholen. Ruim 270 scholen waren kandidaat. Het thema leeft dus duidelijk in het basisonderwijs. Uiteindelijk selecteerden we voor ons pilootproject een groep van dertig scholen.

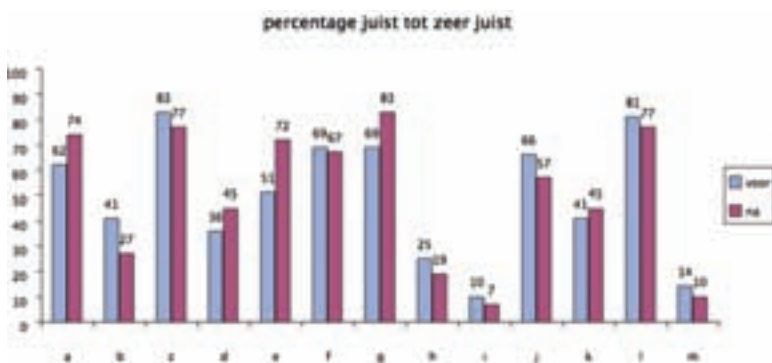
Het schoolparticipatieproject was een experiment in de reële klas- en schoolpraktijk. We experimenteerden met een planmatige aanpak om inspraak van leerlingen te realiseren.

Met een stappenplan werkten leerlingen, leerkrachten en directie samen aan hun afsprakenlijst of 'schoolcharter'. Die afsprakenlijst stelden we op met de inbreng van leerlingen uit alle leerjaren. Vooral leerlingen en leerkrachten van het vijfde en zesde leerjaar werkten actief mee. Zij kregen de opdracht om de afsprakenlijst op te stellen, en om rekening te houden met de leerlingen van de eerste en de tweede graad.

Met speelse methodieken werkten ze in drie sessies het stappenplan af. Daardoor leerden ze niet alleen ideeën te verzamelen om het leven en leren op school en in de klas te verbeteren. Ze toetsten die ideeën ook op hun wenselijkheid, en overlegden met elkaar en met hun leerkracht over de haalbaarheid ervan. Ze hielden stemrondes en beslisten samen welke ideeën uitvoerbaar waren.

De directie¹ had de belangrijke taak om de 'ontwerp-afsprakenlijst' aan een kritische analyse te onderwerpen. Ze moest de haalbaarheid en de wenselijkheid voor de hele school toetsen en eventuele veranderingen voorstellen en motiveren. Het uiteindelijke resultaat was een schoolcharter in elke school met zes afspraken die de scholen binnen twee schooljaren gingen realiseren. Samen met leerlingen, leerkrachten en directie.

En het schoolparticipatieproject wierp zijn vruchten af. Dat blijkt vooral uit het onderzoek bij de leerlingen zelf. Vóór en na het project vulden de leerlingen een vragenlijst in over hun graad van participatie. Achteraf voelden ze zich tevredener en meer betrokken bij hun school. De school kreeg een andere betekenis. Ze ervoeren wat allemaal kan op school. Ze keken anders en misschien ook wat kritischer naar hun school.

- Ik mag meedenken hoe mijn school kan veranderen in een ideale school
- Ik weet niet wat er allemaal in mijn school en in de andere klassen gebeurt
- Ik kan in mijn school aan activiteiten meedoen die ik leuk vind
- Ik durf de directeur te vertellen wat ik niet goed vind in onze school
- Ik kan bij de directeur terecht met een idee om op onze school dingen te veranderen
- Ik vind dat onze directeur zich om de leerlingen bekommert
- De directeur houdt rekening met de voorstellen van de leerlingen
- Ik heb het gevoel dat de juf/meester altijd gelijk moet hebben
- Mijn juf/meester vraagt nooit mijn mening
- Onze juf/meester maakt tijd om eens tof te praten over onze klas
- Ik durf onze juf/meester mijn mening te geven over de regels in onze klas
- Onze juf/meester houdt ons goed op de hoogte over alles wat er in de school gebeurt en verandert
- Onze juf/meester laat ons nooit meebeslissen over oplossingen voor problemen in de klas

Tijdens en na afloop evalueerden alle betrokkenen kritisch het schoolparticipatieproject. Dat leverde een rijke schat op aan informatie, ervaringen, knelpunten en uitdagingen. Het is die informatie die we zo toegankelijk mogelijk in deze werkmap verwerken.

¹ Als we spreken over de 'directeur', kan dat zowel over een vrouw als over een man gaan. In de leestekst verwijzen we naar 'de directeur' altijd met mannelijke verwijzwoorden, naar 'de directie' met vrouwelijke. We doen dat alleen maar omdat verwijzingen als hij/zij of hem/haar een vlotte lectuur niet echt bevorderen.